

УДК 327.51(477:4)"1997/2004"
DOI: 10.24919/2312-2595.5/47.217794

Сергій ПОПКО

генерал-полковник, кандидат історичних наук, Міністерство оборони України, просп. Повітрофлотський, 6, м. Київ, Україна, індекс 03168 (spopko@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3050-2517>

Бібліографічний опис статті: Попко, С. (2020). Військово-технічна співпраця України та НАТО: теорія, практика (1997–2004). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 5/47, 450–465. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.5/47.217794>.

ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНА СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ТА НАТО: ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА (1997–2004)

Анотація. *Мета дослідження* – проаналізувати загальні тенденції військово-технічної співпраці України з НАТО на зламі ХХ–ХХІ ст. **Методологія дослідження** базується на використанні історико-порівняльного та методів аналізу, синтезу, узагальнення. **Наукова новизна.** Відзначено, що керівництво нашої держави розглядала Північноатлантичний альянс як найбільш ефективну структуру колективної безпеки в Європі, а головною метою військово-технічного співробітництва мало стати забезпечення національних інтересів і безпеки держави, оснащення Збройних Сил та інших військових формувань сучасним озброєнням і військовою технікою, іншими товарами військового призначення, розвиток експортного потенціалу військово-промислового комплексу, підвищення науково-технічного та технологічного потенціалу оборонної галузі України. **Висновки.** Окреслено законодавчі та нормативно-правові акти, які заклали фундамент військово-технічної співпраці України та НАТО, серед яких – Указ Президента України «Про заходи щодо вдосконалення військово-технічного співробітництва України з іноземними державами» (1999), Указ Президента України «Про розмежування повноважень централь-

© Сергій Попко, 2020

них органів виконавчої влади у сфері військово-технічного співробітництва з іноземними державами» (2002), Концепція військово-технічного співробітництва України з іноземними державами на період до 2010 року (2003). Наголошено, що головними проблемами військово-технічного співробітництва України з іноземними державами у досліджуваній період стали невизначеність оборонної політики держави та недосконале державне управління.

Ключові слова: НАТО; Україна; військово-технічна співпраця; оборонно-промисловий комплекс.

Sergey POPKO

Colonel-General, PhD (History), Ministry of Defense of Ukraine, 6 Povitroflotsky ave., Kyiv, Ukraine, postal code 03168 (spopko@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3050-2517>

To cite this article: Popko, S. (2020). Viiskovo-tekhnichna spivpratsia Ukrainy ta NATO: teoriia, praktyka (1997–2004) [Military-technical cooperation between Ukraine and NATO: theory, practice (1997–2004)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 5/47, 450–465. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.5/47.217794> [in Ukrainian].

MILITARY-TECHNICAL COOPERATION BETWEEN UKRAINE AND NATO: THEORY, PRACTICE (1997–2004)

Summary. *The purpose of this study is to analyze the general tendencies of military-technical cooperation of Ukraine with NATO at the turn of the XX–XXI centuries. The research methodology is based on the use of historical-comparative method and methods of analysis, synthesis and generalization. The scientific novelty.* It was noted that the leaders of our country considered the North Atlantic Alliance as the most effective structure of collective security in Europe and the main goal of military-technical cooperation was to ensure national interests and security, equipping the Armed Forces and other military formations with modern weapon and military equipment, development of the export potential of the military-industrial complex, increase of the scientific-technical and technological potential of the defence industry of

Ukraine. Conclusions. The legislative and normative-legal acts that laid the foundation of military-technical cooperation between Ukraine and NATO are outlined, including the Decree of the President of Ukraine "On measures to improve military-technical cooperation of Ukraine with foreign countries" (1999), the "Decree of the President of Ukraine delimitation of powers of central executive bodies in the field of military-technical cooperation with foreign states" (2002), the Concept of military-technical cooperation of Ukraine with foreign states for the period up to 2010 (2003). It is emphasized that the main problems of military-technical cooperation of Ukraine with foreign states in the period under study were the uncertainty of the state's defence policy and imperfect public administration.

Key words: *NATO; Ukraine; military-technical cooperation; defence-industrial complex.*

Постановка проблеми. Наприкінці 1990-х рр., після підписання «Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО» (1997) започатковано співпрацю у військово-технічній сфері між нашою державою та Північноатлантичним альянсом. Рівень цієї співпраці коригувався зовнішньополітичними чинниками та соціально-економічними процесами в Україні. Якщо у 90-х рр. XX ст. відповідно до Хартії військово-політична та технічна співпраця України з державами-членами НАТО обмежувалася здебільшого наданням Україні технічної допомоги у сферах розвитку Збройних Сил та утилізації об'єктів військової техніки (ОВТ) і боєприпасів, обміном деклараціями про можливість тіснішого партнерства та поодинокими успішними випадками виробничої кооперації й участі у спільних проектах (військово-транспортний літак Ан-7Х, модернізація вертольотів Мі-24 тощо) (Литвиненко, 2011, с. 18–19), то на початку XXI ст. вона виходить на якісно вищий рівень.

Теоретичні та практичні аспекти військово-технічної співпраці України з НАТО на етапі їх становлення фрагментарно розглядалися К. Білою (2002), О. Бодруком (1993), В. Кременем і В. Ткаченком (1999), В. Ліпканом (2003), А. Лазаревою (1996), А. Крамаревським (1998), О. Маначинським і В. Богдановичем (1998), Ю. Недзельським (2015), С. Пирожковим і В. Чуаком (1995), В. Радецьким (2006), С. Речичем (2012), В. Тертичним

(1996), І. Храбаном (2005), В. Шкідченком (2002) та ін. ученими, громадсько-політичними діячами та військовими.

Основна **мета статті** – охарактеризувати загальні тенденції військово-технічної співпраці України з державами-членами НАТО наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу. Хартія (1997) відкрила нові можливості у військово-технічній співпраці України з НАТО. Які очікування керівництва нашої держави? «Головним здобутком України у військово-технічній сфері за рахунок ВТС з країнами-членами ЄС та НАТО має стати можливість проведення спільних з ними досліджень, розроблення та серійного виробництва новітніх зразків ОВТ для забезпечення ЗС України та для спільного виходу на ринки третіх країн», – констатували учені (Литвиненко, 2011, с. 18–19).

Головною метою військово-технічного співробітництва України, відповідно до Указу Президента України «Про заходи щодо вдосконалення військово-технічного співробітництва України з іноземними державами» («Про заходи», 1999), стало «забезпечення національних інтересів і безпеки держави, оснащення Збройних Сил та інших військових формувань сучасним озброєнням і військовою технікою, іншими товарами військового призначення, розвиток експортного потенціалу військово-промислового комплексу, підвищення науково-технічного та технологічного потенціалу оборонної галузі України» («Про заходи», 1999).

Військово-технічне співробітництво з іноземними державами мало здійснюватися на засадах: пріоритетності національних інтересів; монополії держави на регулювання діяльності у сфері військово-технічного співробітництва; додержання законодавства про державну таємницю; дотримання міжнародних зобов'язань України у сфері військово-технічного співробітництва; підконтрольності та підзвітності центральних органів виконавчої влади та інших державних органів, визначених у встановленому порядку як учасники військово-технічного співробітництва і наділених відповідними повноваженнями, та суб'єктів військово-технічного співробітництва; захисту державою прав та законних інтересів учасників і суб'єктів військово-технічного співробітництва; координації діяльності учасників військово-технічного співробітництва («Про заходи», 1999).

Значні зрушення у свідомості населення щодо ставлення до НАТО відбулися після ухвалення Державної програми співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) на період до 2001 р. («Про Державну програму», 1998), участь у розробці якої, зокрема, взяли представники Міністерства оборони України. У документі відзначено, що Україна розглядає НАТО як найбільш ефективну структуру колективної безпеки в Європі і вагомому складову системи загальноєвропейської безпеки. «Це обумовлюється значним внеском даної організації у підтримання миру, стабільності та загального клімату довіри на євроатлантичному просторі, у створення нової архітектури безпеки в Європі, у поглиблення процесів роззброєння, контролю над озброєннями і нерозповсюдження зброї масового знищення тощо», – йдеться у документі («Про Державну програму», 1998).

Мета програми: досягти до кінця 2000 р. виконання основних завдань, визначених Хартією (1997); поглибити співробітництво в рамках Комісії Україна-НАТО та Програми ПЗМ з тим, щоб вивести його на рівень, якому мають відповідати відносини особливого партнерства між Україною та НАТО; слугувати основою для формування щорічного Робочого плану імплементації Хартії та Індивідуальної програми партнерства (ІПП), а також інструментом, що забезпечує їх повне і якісне виконання; досягти визначених Україною цілей взаємосумісності за Процесом планування та оцінки (ПАРП); сприяти встановленню тісних зв'язків між міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади України, які беруть участь у реалізації Хартії, та відповідними структурами НАТО; створити дієвий механізм інформаційного забезпечення співробітництва з НАТО («Про Державну програму», 1998).

Окреслена програма співробітництва України з НАТО мала на меті забезпечити якісне виконання Хартії про особливе партнерство. Проте 27 січня 2001 р. Указом Президента України затверджено нову Державну програму співробітництва України з НАТО на 2001–2004 рр. («Про Державну програму», 2001). Імплементація цієї програми мала на меті: використання досвіду і допомоги держав-членів НАТО та держав-партнерів для реформування і розвитку ЗСУ, включаючи вдосконалення механізмів соціального захисту військовослужбовців, нормативно-правової

бази військового співробітництва та миротворчої діяльності, створення умов для впровадження засад цивільного керівництва та контролю за діяльністю у військовій сфері; підвищення взаємосумісності органів управління, підрозділів та частин ЗСУ, насамперед виділених Україною для участі у Програмі ПЗМ, з Об'єднаними збройними силами (ОЗС) НАТО; підготовку військових контингентів ЗСУ та відповідної інфраструктури для взаємодії з ОЗС НАТО під час проведення миротворчих, антитерористичних, пошукових, рятувально-відновлювальних та інших місій і завдань; досягнення національних цілей воєнної реформи для виконання завдань Державної програми реформування та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 р.; пошук форм і механізмів співробітництва Збройних Сил України з військовими формуваннями держав – членів НАТО для реагування на нові види загроз національній безпеці, в тому числі з боку терористичних організацій із застосуванням ЗМЗ («Про Державну програму», 2001).

Надалі, військово-технічне співробітництво України з НАТО відбувалося в рамках Річних національних програм співробітництва Україна – НАТО, дворічних Робочих планів Військового комітету Україна – НАТО та його щорічних Імплементацийних програм, а також Індивідуальної програми партнерства між Україною і НАТО (з кінця 2011 р. – «Меню партнерства») у рамках Програми «Партнерство заради миру» та інших ініціатив Альянсу («Співробітництво», б.р.).

Для зняття штучних обмежень у сфері військово-технічного співробітництва між Україною та НАТО значну роль відіграв Указ Президента України від 27 серпня 2003 р., яким уведено в дію Концепцію військово-технічного співробітництва України з іноземними державами на період до 2010 року («Про Концепцію», 2003). У документі відзначено, що «військово-технічне співробітництво розглядається як один з основних чинників науково-технологічного розвитку вітчизняного оборонно-промислового комплексу (ОПК), джерело надходження коштів для розроблення новітніх технологій, створення й закупівлі озброєння і військової техніки для потреб Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів України» («Про Концепцію», 2003).

Під час формування стратегії військово-технічного співробітництва було враховано основні світові тенденції та зовнішні фактори, які мали впливати на розвиток ситуації на ринках озброєнь, а саме: значне перевищення пропозицій товарів військового призначення над реальним попитом і переміщення домінуючих акцентів військово-технічного співробітництва із суто економічної площини в політичну; звуження ємності світового ринку озброєнь та його традиційних сегментів, особливо щодо можливості отримання прямої комерційної вигоди; значне посилення конкурентної боротьби за збереження та переділ ринку збуту товарів військового призначення, активне застосування методів провадження «інформаційної війни», спрямованих на витіснення конкурентів з цього ринку; збільшення кількості міжнародних об'єднань у сфері розробок і виробництва військової техніки; актуалізація питань міжнародних режимів нерозповсюдження озброєнь, зокрема звичайних, у розв'язанні завдань, що стосуються створення загальносвітової та регіональних систем безпеки; підвищення ролі політичного діалогу на найвищому рівні під час розв'язання питань військово-технічного співробітництва; трансформація військово-технічного співробітництва від пріоритетної торгівлі завершеними зразками військової техніки до інтернаціоналізації їх виробництва і передач технологій з широким використанням офсетних та лізингових схем; централізація державного управління у сфері міжнародних передач товарів військового призначення; трансформація поведінки імпортерів зброї, спрямована на отримання від її закупівлі максимуму власних вигод у політичній, економічній та соціальній сферах; розширення форм взаєморозрахунків за поставлене озброєння, намагання перевести військово-технічне співробітництво з конкретним споживачем на довгострокову і комплексну основу («Про Концепцію», 2003).

Концепція передбачала, що пріоритетними напрямками державної політики у сфері військово-технічного співробітництва стали: дотримання курсу на підвищення ефективності державного регулювання військово-технічного співробітництва, недопущення перенесення акцентів з державного на місцевий рівень; створення дієвої системи інформаційної підтримки військово-технічного співробітництва та ефективної протидії деструктивному впливу

з боку іноземних держав; формування цілісної системи досліджень тенденцій розвитку світового ринку озброєнь та ОПК іноземних держав; закріплення позицій України на традиційних регіональних ринках озброєнь, перехід від разових контрактів до реалізації перспективних регіональних програм розвитку військово-технічного співробітництва; здійснення узгоджених і цілеспрямованих заходів для закріплення на ринках країн, які не входять до числа постійних споживачів продукції вітчизняного ОПК, ефективне використання з цією метою міждержавних двосторонніх комісій з питань військово-технічного співробітництва; посилення державного протекціонізму з метою підвищення результативності заходів з просування вітчизняної оборонної продукції, технологій і послуг на перспективні сегменти світового ринку озброєнь шляхом підтримання маркетингової діяльності, координації та фінансування участі національних делегацій у міжнародних виставкових заходах («Про Концепцію», 2003).

Документом передбачено:

– удосконалення державної системи експортного контролю насамперед у напрямі підвищення оперативності розгляду заяв на отримання дозволів суб'єктами військово-технічного співробітництва з одночасним недопущенням будь-яких порушень міжнародних зобов'язань та законодавства України у цій сфері;

– активізацію науково-технічної та технологічної інтеграції ОПК у міжнародні об'єднання з розроблення і виробництва новітньої військової техніки, сприяння заходам щодо набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності та їх правової охорони;

– створення сприятливих умов для залучення до просування та фінансування проектів у сфері військово-технічного співробітництва вітчизняних та зарубіжних фінансово-промислових груп, розроблення інвестиційних механізмів реалізації міжнародних проектів розвитку та модернізації військової техніки;

– розвиток взаємовигідного двостороннього співробітництва з Російською Федерацією, іншими країнами СНД шляхом поглиблення коопераційних зв'язків;

– розширення зв'язків з країнами НАТО і Європейським Союзом; розширення та вдосконалення нормативно-правової бази військово-технічного співробітництва з високотехнологічно розвинутими країнами, а також з державами, збройні сили яких

оснащені військовою технікою виробництва колишнього Союзу РСР і які можуть розглядатися як перспективні ринки; розвиток військово-технічного співробітництва з країнами Азії, Африки та Латинської Америки;

– зміцнення потенціалу ОПК у сфері ремонту і модернізації, нарощування обсягів постачання запасних частин, надання послуг зі створення ремонтно-технічної бази та передачі технологій з ремонту і модернізації, а також з підготовки спеціалістів для країн – імпортерів української військової техніки;

– запровадження практики закупівлі та продажу (обміну) ліцензій на виробництво перспективної військової техніки та новітніх технологій військового призначення; здійснення заходів, пов'язаних із забезпеченням державного протекціонізму у сфері військово-технічного співробітництва, створенням сприятливого (пільгового) економічного режиму, наданням політичної та організаційної підтримки;

– створення дієвої системи забезпечення захисту прав вітчизняних та іноземних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності у сфері військово-технічного співробітництва з посиленням відповідальності за порушення встановленого порядку здійснення експортно-імпортних операцій;

– забезпечення реалізації гарантій страхування експортно-імпортних операцій та кредитів, наданих українськими і/або міжнародними банками, банками іноземних держав чи за участю іноземного капіталу, спеціалізованими страховими акціонерними товариствами, контрольний пакет акцій яких належить державі;

– застосування у процесі здійснення військово-технічного співробітництва практики офсетних та лізингових схем («Про Концепцію», 2003).

Незважаючи на здійснені заходи, учені відзначають, що у 1990–2000-х рр. головними проблемами військово-технічного співробітництва України з іноземними державами були:

1. Невизначеність оборонної політики держави (підприємства ОПК залишалися без орієнтирів для розвитку, не могли планувати діяльність щодо створення сучасних виробничих потужностей).

2. Недосконале державне управління. «Низька ефективність державного управління оборонною сферою, високий рівень ко-

рупції ускладнюють вирішення наявних проблем, зумовлюють недостатній рівень оперативності й ефективності міжвідомчої взаємодії, гальмують процеси реформування ЗС, реструктуризації вітчизняної оборонної промисловості, створюють додаткові ризики зниження рівня ефективності ВТС та обороноздатності держави», – констатують дослідники.

3. Зменшення ємності світового ринку озброєнь через наслідки світової фінансово-економічної кризи та поява нових потужних конкурентів (для багатьох країн характерний перехід від імпорту озброєнь до імпорту технологій їх виробництва та намагання традиційних імпортерів ОВТ отримати статус експортера (йдеться про Китай, Індію, Пакистан, Єгипет, Польщу, Туреччину та низку інших держав).

4. Недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази (доволі обмеженим є перелік країн, з якими Україна уклала двосторонні угоди про ВТС і про взаємний захист таємної інформації (що заважає будувати нормальні відносини з іноземними оборонними фірмами).

5. Обмежений оборонний бюджет і критичний стан оборонно-промислового комплексу (низька інвестиційна привабливість підприємств, ускладнений доступ до кредитних ресурсів, політичні обмеження на доступ до іноземних джерел, підвищення технологічного рівня виробничих потужностей оборонних підприємств).

6. Відсутність інформаційно-аналітичного забезпечення.

7. Кадровий дефіцит (незначний обсяг держоборонзамовлення робить непривабливими професії інженера космічної, авіаційної, ракетної техніки, точного приладобудування, радіолокації, кораблебудування, автоматизованих систем управління, зв'язку тощо).

8. Інерційність державної системи експортного контролю.

9. Неефективна виставкова діяльність (Литвиненко, 2011, с. 5–11).

Додамо, що, на думку науковців, у 2000-х рр. «ВТС України із зарубіжними державами зводилося переважно до отримання максимальних валютних надходжень будь-якими засобами» (Литвиненко, 2011, с. 3).

Однак, акцентуючи увагу на негативних аспектах військово-технічної співпраці України та НАТО, варто наголосити й на певних позитивах. Так, зокрема центральними органами влади у цей період були здійснені певні кроки на шляху до зняття штучних обмежень у військово-технічній сфері. Один із них – розмежування повноважень між центральними органами влади. Так, згідно з Указом Президента України «Про розмежування повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері військово-технічного співробітництва з іноземними державами» (зі змінами) від 20 березня 2002 р. («Про розмежування», 2002). Міністерство оборони України: забезпечує додержання військово-політичних інтересів України під час здійснення ВТС; бере участь у реалізації продукції військового призначення іноземним замовникам через підприємства й організації, що отримали на те відповідні повноваження; готує пропозиції щодо переліку військового майна Збройних сил України, що пропонується до відчуження та планується для продажу, в тому числі іноземним замовникам; контролює додержання суб'єктами господарської діяльності, які належать до сфери його управління, вимог законодавства у сфері ВТС та експортного контролю; надає експертну, консультаційну та інформаційну допомогу суб'єктам ВТС; здійснює в установленому порядку підготовку та навчання військових кадрів і військово-технічного персоналу іноземних держав; організовує показ товарів військового призначення, бере участь у підготовці та проведенні виставок озброєння, військової техніки та іншого військового майна; забезпечує в установленому порядку супроводження розроблення та виробництва військової техніки та озброєння, що здійснюються відповідно до укладених міжнародних договорів (контрактів) («Про розмежування», 2002).

Відповідно до Положення про військових аташе та представника Міністерства оборони України при дипломатичному представництві України, затвердженого Указом Президента України від 10 жовтня 2008 р. («Про Положення», 2008), військовий аташе представляє інтереси України у воєнній, воєнно-політичній, військово-технічній, воєнно-економічній, інформаційній та екологічній сферах у державі перебування. Зокрема військовий аташе: представляє Міністерство оборони України у військових відомствах держав перебування; підтримує відносини з відповідними

державними органами та посадовими особами держави перебування, які уповноважені розв'язувати питання у війсьній, воєнно-політичній, військово-технічній, воєнно-економічній, інформаційній та екологічній сферах; з'ясовує всіма законними способами становище і події у війсьній, воєнно-політичній, воєнно-економічній та інших сферах життєдіяльності держави перебування, інформує про них Міністерство оборони України; інформує главу дипломатичного представництва України з питань воєнної сфери; сприяє роботі делегацій України за участю військово-службовців Збройних сил України, які прибули у службових справах до держави перебування; надає сприяння миротворчому контингенту, миротворчому персоналу, військовим підрозділам Збройних сил України на території держави перебування (Литвиненко, 2011, с. 48–49).

Висновки. На зламі ХХ–ХХІ ст. Україна розглядала НАТО як найбільш ефективну структуру колективної безпеки в Європі і вагомому складову системи загальноєвропейської безпеки. Головною метою військово-технічного співробітництва України, відповідно до Указу Президента України «Про заходи щодо вдосконалення військово-технічного співробітництва України з іноземними державами» (1999), мало стало «забезпечення національних інтересів і безпеки держави, оснащення Збройних Сил та інших військових формувань сучасним озброєнням і військовою технікою, іншими товарами військового призначення, розвиток експортного потенціалу військово-промислового комплексу, підвищення науково-технічного та технологічного потенціалу оборонної галузі України». Водночас для зняття штучних обмежень у сфері військово-технічного співробітництва між Україною та НАТО значну роль відіграв Указ Президента України від 27 серпня 2003 р., яким введено в дію Концепцію військово-технічного співробітництва України з іноземними державами на період до 2010 р. У документі відзначено, що військово-технічне співробітництво розглядається як один з основних чинників науково-технологічного розвитку вітчизняного ОПК, джерело надходження коштів для розроблення новітніх технологій, створення й закупівлі озброєння і військової техніки для потреб Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів України.

Джерела та література

- Біла, К.** (2002). *Особливе партнерство Україна – НАТО як проблема національної та європейської безпеки*. (Автореф. дис. ... канд. політ. наук). Київ.
- Бодрук, О.** (1993). *Національна безпека України: історія і сучасність*: монографія. Київ: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України.
- Крамаревський, А.** (1998). *Расширение НАТО и безопасность Украины*. *Підтекст*, 29, 29–34.
- Кремінь, В., & Ткаченко, В.** (1999). *На терезах глобалізму*. *Політика і час*, 2, 53–58.
- Лазарєва, А.** (1996). *Чи готова Україна до сусідства з НАТО?* *Віче*, 4, 54–64.
- Литвиненко, О.** (Ред.). (2011). *Військово-технічне співробітництво в умовах глобалізації: український вимір*: зб. матеріалів «круглого столу». Київ: НІСД.
- Ліпкан, В.** (2003). *Теоретичні основи та елементи національної безпеки України*: монографія. Київ: Текст.
- Маначинський, О., & Богданович, В.** (1998). *Нові кордони НАТО – лінія нового протистояння*. *Політика і час*, 6, 53–59.
- Недзельський, Ю.** (2015). *Роль НАТО в підтримці національних інтересів та територіальної цілісності України*. *Труди Університету*, 5 (132), 18–23.
- Пирожков, С., & Чумак, В.** (1995). *Україна і НАТО*. *Політика і час*, 6, 13–17.
- Про Державну програму співробітництва України з Організацією Північно-Атлантичного Договору (НАТО) на період до 2001 року*: Указ Президента України від 04.11.1998 № 1209/98. (1998). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209/98#Text>.
- Про Державну програму співробітництва України з Організацією Північноатлантичного Договору (НАТО) на 2001–2004 роки*: Указ Президента України від 27.01.2001 № 58/2001. (2001). Взято з <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/58/2001>.
- Про заходи щодо вдосконалення військово-технічного співробітництва України з іноземними державами*: Указ Президента України від 21.04.1999 № 422/99. (1999). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422/99#Text>.
- Про Концепцію військово-технічного співробітництва України з іноземними державами на період до 2010 року*: Указ Президента України від 27.08.2003 № 913/2003. (2003). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/913/2003#Text>.

- Про Положення про військових аташе та представника Міністерства оборони України при дипломатичному представництві України:* Указ Президента України від 10.10.2008 № 918/2008. (2008). Взято з http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/U918_08.html.
- Про розмежування повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері військово-технічного співробітництва з іноземними державами:* Указ Президента України від 20.03.2002 № 276/2002. (2002). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2002#Text>.
- Радецький, В.** (2006). Вступ до Альянсу як вирішення складової національної безпеки України. *Військо України*, 1, 10–12.
- Речич, С.** (2012). *Военно-політичне співробітництво Збройних Сил України з НАТО (1991–2009 рр.)*. (Автореф. дис. ... канд. істор. наук). Київ.
- Співробітництво у сфері реформування сектору безпеки.* (б.р.). Взято з <https://khryst-rda.gov.ua/spivrobitnictvo-u-sferi-reformuvannya-sekto-ru-bezpeki-12-10-04-27-02-2019/>
- Тертичний, В.** (1996). Розширення НАТО: Військові аспекти. *Політика і час*, 8, 18–22.
- Храбан, І.** (2005). *Система європейської безпеки і напрями воєнно-політичної інтеграції України до її структур*: монографія. Київ.
- Шкідченко, В.** (2002). Еволюція поглядів України на НАТО. *Наука і оборона*, 4, 3–8.

References

- Bila, K.** (2002). *Osoblyve partnerstvo Ukraina – NATO yak problema natsionalnoi ta yevropeiskoi bezpeky [A special Ukraine – NATO partnership as a problem of national and European security]*. (Extended abstract of candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
- Bodruk, O.** (1993). *Natsionalna bezpeka Ukrainy: istoriia i suchasnist [National Security of Ukraine: History and Present]*. Kyiv: Instytut svitovoi ekonomiky i mizhnarodnykh vidnosyn NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Kramarevskiy, A.** (1998). Rasshirenie NATO i bezopasnost Ukrainy [NATO enlargement and Ukraine's security]. *Pidtekst – Subtext*, 29, 29–34 [in Russian].
- Kremin, V., & Tkachenko, V.** (1999). Na terezakh hlobalizmu [On the scales of globalism]. *Polityka i chas – Politics and time*, 2, 53–58 [in Ukrainian].
- Lazarieva, A.** (1996). Chy hotova Ukraina do susidstva z NATO? [Is Ukraine ready for a neighborhood with NATO]. *Viche – Chamber*, 4, 54–64 [in Ukrainian].
- Lytvynenko, O.** (Ed.). (2011). *Viiskovo-tekhnichne spivrobitnytstvo v umovakh hlobalizatsii: ukrainskyi vymir: zbirnyk materialiv «kruhloho stolu» [Military-technical cooperation in the context of globalization: the*

- Ukrainian dimension: a collection proceedings of round table*]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
- Lipkan, V.** (2003). *Teoretychni osnovy ta elementy natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Theoretical foundations and elements of national security of Ukraine]*. Kyiv: Tekst [in Ukrainian].
- Manachynskiy, O., & Bohdanovych, V.** (1998). Novi kordony NATO – liniia novoho protystoiannia [NATO's new borders are a line of new confrontation]. *Polityka i chas – Politics and time*, 6, 53–59 [in Ukrainian].
- Nedzelskiy, Yu.** (2015). Rol NATO v pidtrymtsi natsionalnykh interesiv ta terytorialnoi tsilisnosti Ukrainy [NATO's role in supporting Ukraine's national interests and territorial integrity]. *Trudy Universytetu – Proceedings of the University*, 5 (132), 18–23 [in Ukrainian].
- Pyrozhhov, S., & Chumak, V.** (1995). Ukraina i NATO [Ukraine and NATO]. *Polityka i chas – Politics and time*, 6, 13–17 [in Ukrainian].
- Pro Derzhavnu prohramu spivrobitnytstva Ukrainy z Orhanizatsiieiu Pivnichno-Atlantychnoho Dohovoru (NATO) na period do 2001 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 04.11.1998 № 1209/98.* (1998). [State Program of Cooperation of Ukraine with the North Atlantic Treaty Organization (NATO) for the period up to 2001: Decree of the President of Ukraine from 04.11.1998 № 1209/98]. (1998). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209/98#Text> [in Ukrainian].
- Pro Derzhavnu prohramu spivrobitnytstva Ukrainy z Orhanizatsiieiu Pivnichnoatlantychnoho Dohovoru (NATO) na 2001–2004 roky: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 27.01.2001 № 58/2001* [On the State Program of Cooperation of Ukraine with the North Atlantic Treaty Organization (NATO) for 2001–2004: Decree of the President of Ukraine from 27.01.2001 № 58/2001]. (2001). Retrieved from <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/58/2001> [in Ukrainian].
- Pro zakhody shchodo vdoskonalennia viiskovo-tekhnichnoho spivrobitnytstva Ukrainy z inozemnyimi derzhavami: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 21.04.1999 № 422/99* [On measures to improve military-technical cooperation of Ukraine with foreign countries: Decree of the President of Ukraine from 21.04.1999 № 422/99]. (1999). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422/99#Text> [in Ukrainian].
- Pro Kontseptsiiu viiskovo-tekhnichnoho spivrobitnytstva Ukrainy z inozemnyimi derzhavami na period do 2010 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 27.08.2003 № 913/2003* [On the Concept of military-technical cooperation of Ukraine with foreign states for the period up to 2010: Decree of the President of Ukraine from 27.08.2003 № 913/2003]. (2003). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/913/2003#Text> [in Ukrainian].

- Pro Polozhennia pro viiskovykh atashe ta predstavnyka Ministerstva obo-rony Ukrainy pry dyplomatychnomu predstavnytstvi Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 10.10.2008 № 918/2008 [On Regulations on Military Attaches and the Representative of the Ministry of Defense of Ukraine at the Diplomatic Mission of Ukraine: Decree of the President of Ukraine from 10.10.2008 № 918/2008].* (2008). Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U918_08.html [in Ukrainian].
- Pro rozmezhuвання povnovazhen tsentralnykh orhaniv vykonavchoi vlady u sferi viiskovo-tekhnichnoho spivrobotnytstva z inozemnyimi derzhavamy: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 20.03.2002 № 276/2002 [On delimitation of powers of central executive bodies in the field of military-technical cooperation with foreign states: Decree of the President of Ukraine from 20.03.2002 № 276/2002].* (2002). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2002#Text> [in Ukrainian].
- Radetskyi, V.** (2006). Vstup do Aliansu yak vyrishennia skladovoi natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Joining the Alliance as a solution to the national security component of Ukraine]. *Viisko Ukrainy – The Army of Ukraine*, 1, 10–12 [in Ukrainian].
- Rechych, S.** (2012). *Voienno-politychne spivrobotnytstvo Zbroinykh Syl Ukrainy z NATO (1991–2009 rr.) [Military-political cooperation of the Armed Forces of Ukraine with NATO (1991–2009)].* (Extended abstract of candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
- Spivrobotnytstvo u sferi reformuvannia sektoru bezpeky [Cooperation in the field of security sector reform].* (n.d.). Retrieved from <https://khryst-rda.gov.ua/spivrobotnictvo-u-sferi-reformuvannya-sektoru-bezpeki-12-10-04-27-02-2019/> [in Ukrainian].
- Tertychnyi, V.** (1996). Rozshyrennia NATO: Viiskovi aspekty [NATO enlargement: Military aspects]. *Polityka i chas – Politics and time*, 8, 18–22 [in Ukrainian].
- Khraban, I.** (2005). *Systema yevropeiskoi bezpeky i napriamy voienno-politychnoi intehratsii Ukrainy do yii struktur [The system of European security and directions of military-political integration of Ukraine into its structures].* Kyiv: Varta [in Ukrainian].
- Shkidchenko, V.** (2002). Evoliutsiia pohliadiv Ukrainy na NATO [Evolution of Ukraine's views on NATO]. *Nauka i oborona – Science and defense*, 4, 3–8 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 08.10.2020 р.